

S. J. Rubinštejn: **Pokus o výzkum v psychologii práce. Voprosy psychologii**
46—53, 2, 1956.

Rozbor pracovních procesů s psychologického hlediska patří u nás v současné době k nejméně propracovávaným úsekům psychologie. Radu let jsme také neměli žádných nebo jen velmi kusé zprávy o stavu práce v SSSR a v lidových demokraciích v tomto důležitém odvětví psychologie. Po ústním sdělení berlínských a drážďanských psychologů o výzkumech v psychologii práce, zaměřených na snižování fluktuace, na otázky úrazové zbraný, volby povolání, zaměstnání žen, zájmů učňů, dopravy a organizace práce, začínají se v odborném tisku objevovat první studie. Do Voprosů psychologii napsal kritickou stat o rozvoji psychologie práce v kapitalistických zemích D. A. Ošanin (153—160, 2, 1956).

Rubinštejnova práce je jedním z prvních nových důležitých příspěvků k psychologii práce, neboť ukazuje, že účast psychologa při zvyšování produktivity práce je nutná v mnoha průmyslových odvětvích i v socialistických státech, což u nás dosud nebylo zcela plně akceptováno. Rubinštejn zkoumal práci děrovaček. Analysoval zmetky, uspořádal chyby podle jednotlivých druhů chyb, podle jednotlivých skupin pracovníc a zjistil, že hlavní příčinnou zmetků nejsou chyby motorické, jak se dosud předpokládalo, nýbrž chyby zrakových vjemů (chyby sensorické nebo sensomotorické), způsobené poruchou indukčních vztahů v mozkové kůře. Před provedením podrobné psychologické analýzy zmetků zdůrazňovala se při výcviku děrovaček především motorická zručnost prstů ruky a rychlost pohybů paže. Zcela se zanedbávalo zdokonalování zrakové analýzy, nepřihlíželo se k nutnosti cvičit, t. j. zpěvňovat zrakové pohybové spoje, součinnost zrakového a pohybového analyzátoru. Autor na základě získaných výsledků navrhl, propracoval a v praxi vyzkoušel novou metodiku výcviku děrovaček, která se osvědčila a používá se s úspěchem již několik let. Učební doba děrovaček se zkrátala čtyřikrát, a to z 6—8 měsíců na 1½—2 měsíce a u nově zacvičených sil se zmenšil počet zmetků.

Rubinštejnova studie je cenná především proto, poněvadž konkrétně ukazuje, že psychologická analýza práce může pomoci odstraňovat v jednotlivých úsecích výroby zmetky, nízkou produktivitu práce, příliš dlouhou dobu výcviku, ztrátové přehazování vyučených kádrů; promovaný psycholog může spolupracovat při propracování vědecky podložené metodiky výcviku pracovníků a může pomoci také při řešení některých otázek výchovy a vyučování pracujícího dorostu.

Jiří Sedláč

Anton Jurovský: **Dieťa a disciplína.** Bratislava 1955, Slovenská akadémia vied,
str. 394.

Jurovský si vytkl ve své knize za úkol osvětlit problémy vyrovnávání se dítěte s disciplínou a sledovat proces vzniku a utváření uvědomělé disciplinovanosti dítěte jakožto charakterové vlastnosti, která patří k významným duševním rysům jeho osobnosti.

Z takto obecně vyčteného cíle mu vplynuly tyto konkrétní úkoly:

1. Jaká je konkrétní náplň a obsah disciplíny a disciplinovanosti, jinak řečeno, co je obsahem pravidel konání vyžadovaného školou, na jakém skutečném materiálu se pěstuje u žáků disciplinovanost, jak se žáci vyrovnávají skutečně s tím, co od nich žádá škola;
2. které jsou příčiny nebo podmínky, za nichž se disciplinování žáků děje;
3. které jsou konkrétní prostředky a způsoby disciplinování a
4. jak probíhá subjektivní stránka uvědomělého disciplinování.

Při zkoumání tohoto složitého jevu šlo mu o zachycení skutečně psychicky prožívaného vztahu dítěte k disciplíně ve veřejných výchovných institucích a o sledování povahotvorného procesu disciplinovanosti v podmínkách výchovy, jehož výsledkem je vytvoření specifické vlastnosti osobnosti — uvědomělé disciplinovanosti.

Než přistoupil k řešení výše uvedených konkrétních problémů, položil si Jurovský základní theoretickou otázku, jak dochází k vytvoření charakterových vlastností člověka, k tvorbě vlastností osobnosti, způsobů a návyků konání, které dítě získalo po narození.

Tato otázka je nyní v popředí experimentálního psychologického bádání a jejímu řešení se přikládá mimořádný význam proto, že by poznání zákonitosti tvorby vlastností umožnilo lépe podporovat vznik a vytváření i nových lidských kladných vlastností.

O vzniku charakterových vlastností vedou se mezi psychology spory. Byly vysloveny různé teorie, z nichž některé velmi přeceňují vliv dědičnosti. Poněkud nejasným zůstal i v sovětské vědě vztah vrozeného typu vyšší nervové činnosti k vytváření charakteru v ontologickém vývoji.

Jurovský k těmto teoriím zaujímá kritický postoj. Naprosto odmítá názor, že vytvoření

nových způsobů chování se děje pomocí vrozených vloh. Rovněž nesouhlasí s pojetím, že nové způsoby chování u dítěte jsou výsledkem jen mechanicky působících sil prostředí na dítě a správně zdůrazňuje dialektický vztah mezi organismem a jeho prostředím. Účín tohoto dialektického vztahu uplatňuje ve své koncepci o tvorbě nových způsobů chování.

Také Thorndikovu teorii o učení se, kterou akceptovali i někteří naši přední pedagogové, právem odmítá. Svě výklad o vzniku nových způsobů chování opírá o marxisticko-leninské pojetí osobnosti a o teorii I. P. Pavlovovu.

Podářilo se mu v hrubých obrysech objasnit na podkladě mechanismu vyšší nervové činnosti vznik disciplinovanosti dítěte a ukázat, jak se dítě formuje pod vlivem disciplíny také psychicky, a dovédit, že výsledkem tohoto formování jsou specifické úpravy psychická dítěte v podobě osobitých vlastností jeho osobnosti, jeho charakterových rysů.

Jurovský odpovídá také na otázku, jak se tvoří charakterové vlastnosti a kteří činitelé jsou při jeho tvorbě určující. Po odmítnutí spekulativních teorií o vzniku vlastnosti osobnosti dovozuje v soulase s marxisticko-leninskou a I. P. Pavlovovou teorií, že rozhodujícím činitelem při vzniku, tvorbě charakteru člověka je vyrovnávání se člověka se svým životním prostředím, zejména se společenským prostředím, s nímž je pevně spjat.

Toto Jurovského pojetí osobnosti se odlišuje od různých nesprávných idealistických názorů o osobnosti.

Při řešení tak složité problematiky jako je vznik disciplinovanosti je třeba přesně vymezit pojem disciplinovanosti a disciplíny, který se v historickém vývoji měnil. Jurovský definuje disciplínu jako systém společenských vztahů, který nutí jedince k poznání a k zachovávání norem konání vyžadovaných společností. V tomto pojetí disciplíny se shoduje s názorem L. E. Raskinovým, který disciplínou rozumí rovněž poznání a přísné zachovávání pravidel stanovených pro určité oblasti.

Podle názoru Jurovského disciplinovanost určuje uvědomělé disciplinované chování člověka takřka ve všech jeho životních projevech. Prozkoumat všechny tyto vztahy je úkol dlouhodobý a metodicky velmi nesnadný. Proto se Jurovský ve své práci omezil jen na výzkum výchovné (školské) disciplíny, která je podstatnou složkou výchovy v každém věku a ve všech výchovných zařízeních.

Jurovský je si vědom, že hádání v oblasti osobnosti je spojeno s četnými problémy, zejména metodologickými. Klade si přímo otázku, je-li vědecké probádání osobnosti a jejich vlastností možné. Na tuto otázku odpovídá kladně. Pečlivě hodnotí s noetického hlediska jednotlivé dosavadní metody a správně konstatuje, že nemáme dosud takové metody, kterou bychom mohli pracovat v oblasti osobnosti celkem spolehlivě a jistě. Kritické stanovisko zaujímá k dotazníkové metodě a k testům povahových vlastností, jejichž dosavadní výsledky jsou podle Jurovského velmi skrovné. Akceptuje stanovisko Levitovo, který doporučuje používat při studiu charakteru rozličných metod a pramenů a vyloučit standardnost, schematismus, staticnost a jednostrannost výzkumů. Levitovův a Jurovského požadavek používat komplexní metodiky při studiu charakteru je odůvodněný.

Za ukazatele vztahu dítěte k disciplíně si zvolil disciplinární přestupky, negativní projevy těchto vztahů, poněvadž se mu nepodařilo najít jednoduchý a jednoznačný pozitivní údaj o vztahu dítěte k disciplíně, který by vyhovoval požadavkům kladeným na vědecký materiál.

Třemi metodami získal za několik let údaje více než o 1800 případech porušení disciplíny na slovenských školách. Analýsu disciplinárních přestupků provedl se čtyř hledisek. Všímal si jejich obsahu, vzniku, použití disciplinárních prostředků k jejich likvidaci a subjektivních reakcí dětí a žáků při disciplinárních přestupcích. Jeho psychologická analýza těchto disciplinárních přestupků je bohatá na nové poznatky. Jeho vývoody z konkrétního materiálu jsou přesvědčivé. Jeho základní pojetí osobnosti a charakteru odpovídá současnému stavu psychologické vědy, opírající se o marxisticko-leninskou a pavlovovskou teorii.

Jurovského kniha je ve slovenské a české literatuře první monografická práce, která na základě bohatého materiálu psychologicky objasňuje utváření povahové vlastnosti disciplinovanosti u dětí a žáků a k objasnění tohoto procesu využívá pavlovovské teorie.

Cenným přínosem je také podrobný kritický vědecký rozbor velkého množství konkrétních dokladů o tom, jak se děti od raného věku a mládež vyrovnávají se soustavou norem ve výchovných veřejných institucích.

Výsledky výzkumu Jurovského jsou také významným vědeckým přínosem k poznání povahotvorných procesů dítěte a žáka v podmínkách výchovy.

Vilém Chmelář